

AKDENİZ UYGARLIK TARİHİ

SAN201U

KISA ÖZET

1. Ünite Geçmişten Geleceğe Akdeniz Dünyası

Her şeyin on dördüncü yüzyıldan sonra hızla değiştiği Akdeniz dünyasının kuzeyinde, ondan farklı ikinci bir dünya belirdi. Bu dünya Atlantik Denizi ötesinde bir *yeni dünya* yarattı.

Eskiden Avrupa'yı gölgesinde bırakan Akdeniz dünyası, hem gerçekten hem de tarih yazım alışkanlığı nedeniyle zamanla Avrupa'nın gölgesinde gözden uzak kalmıştı. Aslında günümüz de dâhil olmak üzere Avrupa uygarlığı merkezli dünyanın gölgesi Akdeniz dünyasının üzerine tarihte birkaç kez düşmüştü.

- ✓ İlk olarak, Haçlı Seferleri sırasında Haçlılar Bizans topraklarını yağmalayıp Kutsal Topraklar'da tutunmuşlar, Akdeniz'den Arap yayılmasıyla birlikte yüzlerce yıl dışlanmışlıklarının acısını bir süreliğine de olsa çıkarmışlardı.
- ✓ İkinci olarak on altıncı yüzyıl sonlarında Kuzey Avrupalı tecimenciler, İtalyan limanlarında gemileriyle boy gösterdiler ama henüz Akdeniz ticaretindeki paylarını artıramadan on yedinci yüzyıl kriziyle birlikte geri çekilip okyanus ötesi coğrafyalara yöneldiler. Böylece Akdeniz dünyasını kendi başına bıraktılar.
- ✓ Üçüncü kez, on dokuzuncu yüzyılda Sanayi Devrimi ile özgüveni ve gücü artmış Avrupalıların gölgesi, Akdeniz dünyasının üzerine bu kez bir karabasan gibi düştü. Fransız Napolyon'un Mısır seferiyle birlikte açılan bu çığırda, başta İngilizler olmak üzere Avrupalılar konumlanacak yer edinme arayışına girdiler ve bir daha da yirminci yüzyılda kovulana kadar Akdeniz dünyasında edindikleri yerlerden ayrılmadılar. Bu uzun ve sancılı süreç ister istemez Akdeniz dünyasında köklü bir değişim ve yenileşmeye yol açtı.

Fernand Braudel ve Akdeniz Tarihi Yazımı

Fernand Braudel, Batı dünyasında Akdeniz dünyasıyla ilgili en temel yapıtları 1940'lı yıllarda kaleme alan tarihçilerinden biridir. Braudel bu çalışmaya başlarken Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa Devletleri arasındaki askeri ve politik gücü belirleyen en önemli iki savaş yani Preveze'den (1538) İnebahtı'ya (1571) giden tarihsel süreci Habsburg İmparatorluğu'nu İspanya'dan yöneten İkinci Philip'in Akdeniz siyaseti açısından ele almayı amaçlıyordu. Ancak Fransa'da yeni bir tarih yazımı anlayışını belirleyen **Annales Okulu** tarihçiliğinin üzerindeki etkisi ve özellikle de doktora tez danışmanı **Lucien Febvre**'in yönlendirmesiyle, çalışmasında Akdeniz'i bir sahne ve dekor gibi algılamak ve betimlemekten adım adım uzaklaşmıştır.

Annales Okulu, daha çok siyasal ve askeri olayları ve tarihi yapan yönetici kişiler yerine, uzun dönem devam eden yapısal etkenleri ve özellikleri öne çıkaran, isimsiz kitlelerin gündelik yaşamına ve anlayışına öncelik veren özgün yaklaşımıyla tarih yazımına yeni bir soluk getirmiştir. **Braudel**, ikinci kuşak bir Annales tarihçisidir. Sonuçta tez çalışmasında ele aldığı tarihin gerçek öznesi Akdeniz olarak ortaya çıkmıştır.

Braudel'e Göre Akdeniz Dünyası;*Braudel' in Akdeniz Dünyası olarak adlandırdığı beşeri hayat ve coğrafyada:*

Tek bir birimde tek bir ekonomik iş bölümü ile birden fazla uygarlık ve çok sayıda irili ufaklı devlet bir aradadır. Akdeniz'i Akdeniz yapan şeylerin başında coğrafya vardır. Bu coğrafyada deniz ve kara üzerinden ulaşım her yöne ve sık sık olduğu için sınırların kesinliği yoktur. 60 – 70 milyonluk bir nüfusu barındırmıştır.

Akdeniz Dünyasında Doğu-Batı Eksenini;Braudel, Akdeniz dünyasını tek bir birim olarak kabul etmiş ve bunu vurgulamıştır. Akdeniz'in tek bir denizden ibaret sayılmayacağını, adalarla, yarımadalarla, yer yer girintili çıkıntılı kıyılarla ayrıştırılmış bir denizler bileşkesinden oluştuğunu belirtmiştir.

Braudel'e göre, Akdeniz'i iki Akdeniz olarak tanımlamak yanlış olmaz. Doğu ve Batı olarak ayırdığı bu iki bölge ticari ilişkileri ve kültürel alışverişlerine rağmen görece birbirlerinden bağımsız alanlardır. On altıncı yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Akdeniz'in doğu yarısından batısına sızmayı başarmıştı. Bu girişim İspanya İmparatorluğu için yaşamsal önemdeki ulaşım yollarını tehdit ediyordu. Kuzey Afrika korsanlığı bir yana bırakılacak olursa, Osmanlı deniz gücü sızmadığı sürece, Akdeniz'in batısında İspanyol egemenliği sağlanmış oluyordu.

Coğrafyada İtalya, Tarihte Romaİtalya, her iki kıyası da Akdeniz'de tek yarımadadır. Antik Çağ'da güney bölgeleri kuzey bölgelerine baskın bir durumdadır. Modern Çağ'da ise kuzey bölgeleri güneyi boyunduruğu altına almıştır

(Risorgimento Uzlaşısı).

İtalya coğrafyasının bir tasarımı olan Roma İmparatorluğu ve Kartaca arasında yaşanan Pön Savaşları (MÖ 264-146) ile Batı Akdeniz Roma'ya boyun eğmiştir. Roma İmparatorluğu, Akdeniz'i bir dünya haline getiren medeniyettir. Roma İmparatorluğu, Akdeniz'in tarihinde bütün bölgeleri siyasal anlamda tek çatı altına toplamış ve siyasal birlik kazandırmış tek uygarlıktır. Roma mimarisinin etkileri her bölgede gözlemlenir. İktisadi iş bölümü de pekiştirilmiştir. Akdeniz ülkelerinin kendine yetmesi ile diğer ülkelerle coğrafi bağları önem kaybetmiştir. Roma çağı haritaları birer yollar haritası (itineraria) olma özelliğini taşır. Bu sayede denize kendilerinden öncekilerden de çok egemen olunmuşlardır.

Roma İmparatorluğu ve Akdeniz'inin Kırılma Çizgisi;Siyasal anlamda Akdeniz'in birleşmesine rağmen bölgeler arasındaki toplumsal ve iktisadi farklılıklar bir noktada yeniden bir bölünmeyi beraberinde getirmiştir. Roma İmparatorluğu batı ve doğuda farklı politikalar izlemiştir. Roma İmparatorluğu'nun temel politikası özünde köleciliğe dayanan savaş yöntemiyle bir yandan toprak genişletmek bir yandan da köle edinmek ve bu coğrafyada büyük çiftliklere dayalı tarımı genişletmek olan toplumsal bir sistemdir.

Bu doğrultuda:

Batı Roma İmparatorluğu, kölecilik toprak kazanma politikalarının yeni arayışlarında tıkanıp ekonomik sebeplerle çökmüştür. Bu dönemde güneyden Arap-İslam güçlerinin yayılması sürecinde Batı Akdeniz bir Arap-İslam gölüne dönmüştür.

Doğu Roma İmparatorluğu ise kölecilik sistemini esas almayan daha yoksul ekonomik yapısıyla ayakta kalmıştır. Doğu Roma İmparatorluğu sınırlarını esnek bir savunma anlayışıyla korumuştur. Daralıp genişlerken düşmanlarını kendi içine katıp eritmeyi amaçlamıştır. Bu sayede yüzyıllar boyunca ayakta kalmıştır.

Roma'dan Önceki Akdeniz Dünyası

Doğu Roma İmparatorluğu'nun farklı yazgısının altında yatan etken, Doğu Akdeniz'in Roma dönemi öncesine uzanan kalıtıdır. Buradan yola çıkarak, Roma öncesi Akdeniz dünyasında Fenike ve Yunan yayılmacılığının büyük ölçüde karaya değil denize dayandığı söylenebilir. Liman kentleri ve koloniler arasında kurulan güçlü ve girift bağlar sonucu oluşan Akdeniz Dünyası Hiçbir siyasal gücün tek başına egemen olmadığı, ticaret yolları üzerinde para ekonomisinin geliştiği, tarımda küçük mülkiyetin yaygın olduğu bu Akdeniz dünyası, büyük ölçüde kıyılarda yoğunlaşmış bir dünyaydı.

Yunan Antik çağında bu dünyanın Karadeniz'le bağları büsbütün artmış, buna karşılık Batı Akdeniz'le bağlantıları cılız kalmıştır. Bu öylesine güçlü bir gidişti ki neden sonra ancak Roma bu gidişi değiştirerek Akdeniz'in kendi içinde bütünleşmesini öne çıkarabilmiştir. Antik Yunan dünyasına son biçimini veren Büyük İskender, bir anlamda Doğu Akdeniz'de, daha sonra ise Roma'ya örnek

olabilecek bir siyasal tasarımı nereye kadar gidebileceğinin de ipuçlarını vermiştir. Büyük İskender'in eski uygarlıkların beşiğinde kalıcı kılmayı başaramadığı tasarımı, Roma daha sonra Batı Akdeniz'in görece el değmemiş alanında gerçekleştirmiştir.

Büyük İskender İmparatorluğu, Hindistan'a doğru uzanmayı amaçlayarak aslında uygarlığın en eski beşiğine geri dönüşü simgeliyordu. Eğer Büyük İskender doğuyla batıyı birleştirip harmanlayacak tek bir imparatorluk kurma ve yaşatma düşünüyorsa kalıcı biçimde gerçekleştirebilseydi, belki de Roma İmparatorluğu'na hiç gerek kalmayacaktı.

Büyük İskender'in ticaret yollarına egemen olma arzusu ve evrensel bir imparatorluk kurma ülküsü ise bu bölgenin kıyı şeridi ülkelerini birbirlerine daha önce olmadıkları kadar yakınlaştırmıştır. İskender'in ölümünden sonra bölge yine siyasi birliğini kaybetmiştir. O dönemde buranın en önemli ticaret ve kültür merkezi İskenderiye'dir.

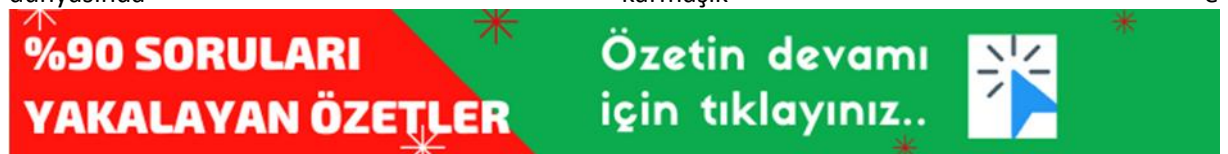
Zaman İçinde Değişen Doğu Akdeniz Denklemi;Doğu Akdeniz'de önceki dönemden farklı olarak kara Yunanistan'ı önemsizleşmişti, sonraki dönemden farklı olarak da İstanbul henüz yer almıyordu. Roma İmparatorluğu bu coğrafyaya İstanbul'u sonradan ve bilinçli bir çabayla eklemiştir. İstanbul'un Doğu Akdeniz'e egemen olabilmesi için siyasal merkezlik edebileceği bir imparatorluğun bu kentin çevresinde konuşlanması şarttı. Helenistik çağ ve zaman zaman Roma döneminde öne çıkan İskenderiye olgusu bu açıdan anlamlıdır.

Doğu Roma İmparatorluğu'nun, Roma İmparatorluğu'nun tek varisi olmasından kaynaklanan çok elverişli koşullara karşın, İtalya'nın ancak küçük bir kısmında, o da bir süre için tutunabilmiş olması, beşeri ve kültürel sınır çizgisinin yapısal sağlamlığını kanıtlar. Bu yargıyı pekiştiren diğer bir gözlem ise; Bizans İmparatorluğu'nun son yüzyıllarında iki İtalyan şehir devleti, **Ceneviz** ve **Venedik'in** gittikçe yoğunlaşan bir rekabet içine girerek Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de iktisadi etkilerini arttırmalarıdır. Eğer bu şehir devletleri bölge üzerindeki iktisadi nüfuzlarını siyasal bir yapılanma ile örtüştürebilselerdi, İtalya yarımadasının Doğu Akdeniz'e dâhil ve egemen olduğu bir birim söz konusu olabilecekti. *Ancak hem Venedik hem de Ceneviz ancak ve ancak Bizans İmparatorluğu'nun ve Anadolu'da yayılan Türk beyliklerinin siyasal gücünden destek alarak bölgeye dışsal güçler olarak nüfus edebilmişlerdir.*

Akdeniz'de Bir Ege;Akdeniz, bir adalar denizidir. Kıbrıs, Rodos, Girit, Malta, Korfu, Cebelitarık büyük ve stratejik adalardır. Bu adalar zaman zaman uzak dış ülkelerin (İtalya, İngiltere) egemenliğine girmişlerdir. Bu adaların iktisadi üretim yapıları da dışa dönük nitelik taşımıştır.

Akdeniz'i Doğu, Batı ve Orta Akdeniz olarak üç parçaya ayırmak mümkündür. Bu üç parça birbiriyle karşılaştırıldığında, ikisinin birbirine benzer ve dolayısıyla üçüncüden değişik olduğu hemen fark edilecektir. Gerçekten de, gerek Batı Akdeniz gerekse Karadeniz, adalar açısından oldukça yoksul coğrafyalardır. Batı Akdeniz'de İspanya yarımadası açıklarındaki Balear adaları ile Korsika ve Sardinya hem karayla bağlantıları açısından hem de stratejik bakımdan elverişsiz konumları nedeniyle genel olarak tarihte pek bir önem taşımamışlardır.

Sardinya adası, özellikle tarihte taşın altın olduğu yazı öncesi dönemde, tıpkı Malta gibi, Akdeniz dünyasında karmaşık e

tkileşimlere girmiş ve önemli bir rol oynamıştır. Buna karşılık, Doğu Akdeniz çok farklı bir görünüm sergiler. Burada adalar doğal bir donanma gibi dizilmişlerdir ve bu nitelikleriyle uygarlığın kolay ve